

Inge Lynge. Den usynliges vilje.

Francisco Alberdi

Inge Lynge blev født i december 1928 i Herning. Hun voksede op under trygge forhold sammen med en et år ældre broder. Faderen Holger Overgaard og moderen Henny Marie Mouritsen var grundtvigianere og begge børn gik i en lille friskole og fulgtes ad gennem hele skoletiden. Hun blev matematisk student i 1947 og tog snart efter til København for at studere medicin. Hun boede først i Regitze Barners Hjem for Unge Piger i Helgolandsgade og flyttede derefter ind på Kvinderegensen, hvor hun etablerede flere livslange venskaber. Inge Lynge tog den lægevidenskabelige embedseksamen i København i 1955 og startede umiddelbart efter et kort vikariat på Skt. Hans Hospital i Roskilde.

Det var i sandhed en revolutionerende tid for psykiatrien. I 1952 blev Largactil, "un nouveau stabilisateur neurovégétatif" opdaget, i 1953 Reserpin, i 1956 Nozinan, i 1957 Imipramin. Fagets to professorer, Erik Strømgren i Århus og Villars Lunn på Rigshospitalet prægede en hel generation psykiateres syn på psykiatrisk sygdoms væsen. Noget stort var i sin vorden. Psykofarmaka bidrog til et nyt billede af psykiatrien som et lægeligt speciale som skulle integreres i det almindelige sygehusvæsen.

Men for Inge Lynge startede det hele i virkeligheden en mørk november aften i 1959. Den unge læge Inge Overgaard følte sig draget af det nordlige og havde fået en stilling som assisterende læge i Godthåb. På vejen dertil med skibet "Umanak" mødte hun den grønlandske forfatter og billedkunstner Hans Lynge. Et møde "som ændrede mit liv", har Inge senere fortalt. Det er ikke til at vide om udsagnet er rigtigt. Unge mennesker føler tit at deres oplevelser er skæbnesvangre. Det er dog en kendsgerning at de blev gift i 1961 og at hun blev optaget i en grønlandsk familie og derved i det grønlandske samfund. Hele hendes efterfølgende lange liv har haft udviklingen af Grønland som sit omdrejningspunkt, først sammen med sin mand og siden dennes død i 1988 i samarbejde med det grønlandske forskningsmiljø, samt de kunstneriske og politiske kræfter.

Det er kendt at siden II Verdenskrig har Grønland oplevet en stor social og politisk omvæltning. Overgangen fra en økonomi baseret på selvopretholdende jagt og fiskeri med udgangspunkt i små bygder til den moderne markedsøkonomi baseret på urbanisering og lønarbejde har ført vigtige ændringer med sig i livsmåder, livsværdier og familiestruktur. Mens 68% af befolkningen boede i bygder på under 500 indbygger i 1950, var det kun 15% der gjorde det i 2010. I samme periode blev befolkningstallet fordoblet, fra 23.500 i 1950 til 55.800 i 2017. Landets politiske status ændrede sig i 1953 fra at være en koloni til at være et dansk amt. I 1979 opnåede landet hjemmestyret og i 2009 blev det afløst af det grønlandske selvstyre.

Udviklingen har ført både positive og negative sundhedsmæssige konsekvenser med sig. Inge Lynge blev speciallæge i psykiatri i 1968 og blev samtidig konsulent i psykiatri for Ministeriet for Grønland. Hun var i den forbindelse med til at udbygge den psykiatriske behandling fra grunden for hele Grønland. Det er i den forbindelse betegnende, at Inge Lynges første artikel fra 1969 bærer titlen "*Omkostninger ved udviklingen*" (1). Artiklen udkom 1 år før den danske oversættelse af hendes mands roman "Den usynliges vilje", et af grønlandsk litteraturs vigtigste værker, hvis tema er et hævn mord foretaget af brødrene Saamik og Ulloriaq i overensstemmelse med de gamle eskimoiske skikke. Romanen beskriver Ulloriaqs efterfølgende sjælekvaler som qivittoq - fjældgænger – og hans overskridelse og fornyelse af den kulturelle tradition i overensstemmelse med de nye sociale betingelser. Romanen beskriver med andre ord de umådelige omkostninger der er forbundet med et samfunds og en kulturs transformation. Emnet "Omkostninger ved udviklingen" blev faktisk Inge Lynges røde tråd igennem hendes lange faglige karriere.

I 1971 blev Inge Lynge overlæge i psykiatri ved sundhedsvæsenet i Grønland. Hun rejste landet rundt fra by til by og fra bygd til bygd, behandlede patienterne, traf afgørelser om, hvilke patienter der skulle overflyttes til behandling i Danmark eller indlægges på medicinsk afdeling på Dronning Ingrid's Hospital i Nuuk. I den første 10 årige periode fra 1971 til 1980 var det tiltagende alkoholmisbrug og de ledsagende ødelæggende psykosociale følger – specielt for børnene - et overskyggende problem i landet. Inge Lynge klargjorde problemet i en række videnskabelige artikler (2, 3, 4, 5) samtidig med at hun arbejdede målbevidst for at overbevise politikerne om nødvendigheden af at oprette en psykiatrisk afdeling i Nuuk. I en artikel i Tidsskriftet Grønland fra 1976 med titlen "Om psykiatri" (6) giver hun først en kort men præcis beskrivelse af psykiatriens historie frem til den på den tid dominerende biopsykosociale syn på psykiatriske lidelser, eller som hun, meget fremsynet, kalder den økologiske indstilling til psykiatriske problemer. Hun beskriver videre i artiklen den eskimoiske kulturs dominerende træk og sociale dyder samt de nødvendige løsninger for datidens eksisterende psykiatriske problemer. For som hun bemærker, "nu er livsformerne for mange mennesker totalt ændret i løbet af få år". Hun ender med at give en koncis beskrivelse af, hvad den nødvendige psykiatriske afdeling i Grønland må indeholde:

"En psykiatrisk afdeling skal ikke blot yde de nævnte funktioner af beskyttelse, undersøgelse, behandling, aktivering eller hjælp til selvrealisering. Den skal virke som fortsat uddannelsessted for personalet og ved sit eksempel afdramatisere holdningen til psykisk sygdom og psykisk afvigelse... Vi lever med to sprog og to kulturer eller snarere et uendeligt antal af blandingslementer mellem disse kulturer... Afdelingen vil herved blive et spejlbillede af det samfund, den skal tjene".

Afdelingen blev endeligt oprettet i 1980 med Inge Lynge som overlæge. Yderligere en af "omkostningerne" ved den sociokulturelle udvikling, selvmordsproblematikken, blev mere og mere fremtrædende i det næste årti. Selvmordsraten var tiltaget siden 1960, specielt blandt unge mænd. I en undersøgelse af selvmordsforhold mellem 1968-1999 fandt man en voldsom stigning i antallet af selvmord i perioden 1975-1999 med markante geografiske og tidsmæssige forskelle. Nuuk nåede sit maksimum på 300 selvmord per 100.000/år i perioden 1980-85. Inge Lynge bidrog i høj grad til opklaring af problemets omfang og medvirkende risikofaktorer i en række videnskabelige undersøgelser skrevet mellem 1980 og 1995 (7, 8, 9, 10, 11, 12, 13) og gjorde sin indflydelse gældende på det politiske og administrative niveau til planlægning og organisering af forebyggende indsatser.

I 1984 flyttede Inge Lynge og hendes mand til Danmark, men hun fortsatte med psykiatriske opgaver for Grønland. Hun var i perioder konsulent for både Grønlandsministeriet og senere Sundhedsministeriet og hun fortsatte med sit videnskabelige arbejde om grønlandsk psykiatri. Fra 1984 – 95 var hun medlem af bestyrelsen for Grønlandsk medicinsk Selskab og formand fra 1985-89, og fra 1989-96 var hun tilforordnet medlem af Nordisk Ministerråds Samarbejdskomite for Arktisk Medicinsk Forskning. Hun fortsatte med arbejdet omkring retspsykiatriske problemstillinger, som hun var påbegyndt allerede i 1979 (14, 15, 16) samt med undersøgelser af relationen mellem specielt børnenes livsbetingelser og psykiske lidelser (3, 17, 18, 19). Børnenes opvækstvilkår og de psykologiske konsekvenser har i øvrigt været et af de emner, som har optaget Inge Lynge helt tilbage fra 70'erne, både videnskabeligt og profylaktisk. Hun har således været bestyrelsesformand for Foreningen Grønlandske Børn, som i samarbejde med Red Barnet etablerede væresteder for børn rundt om i Grønland og som siden 1924 har arbejdet for at hjælpe udsatte børn under de skiftende samfundsforhold.

Fra 1995 og frem til sin disputats fra 2000 var Inge Lynges videnskabelige arbejde centreret om psykiatriens kærneområder, psykoser og skizofreni, affektive lidelser og epidemiologiske undersøgelser af psykiatriske lidelser i befolkningen (20, 21, 22, 23). 71 år gammel forsvarede hun i 2000 sin disputats med titlen "Psyriske lidelser i det grønlandske samfund" (24).

Disputatsen består af en beskrivende og en empirisk del. Under den beskrivende del gives ved hjælp af omfattende litteraturstudier af blandt andre Knud Rasmussen og den canadiske antropolog Jean Briggs et overblik over den eskimoiske kultur. Hun tog som udgangspunkt en dynamisk kulturforståelse, hvor samfundets normer, selvpfattelser, værdier, trosforestillinger og adfærdsmønstre ses i en vedvarende forandringsproces i vekselvirkning med de materiale livsbetingelser. Videre gives der en grundig beskrivelse af det grønlandske samfund i kolonitiden og endelig en beskrivelse af de alvorlige psykosociale problemer, som er opstået i forbindelse med modernisering af landet.

Den empiriske del er centreret om skizofreni og de affektive lidelsers epidemiologi, fremtræden og udvikling, relationen mellem opvækstvilkår og psykiske lidelser, selvmordsforhold og retspsykiatriske problemstillinger. Hvad angår skizofreni blev 289 patienter indlagt for første gang på psykiatrisk afdeling i Nuuk i perioden 1980-83 fulgt i en 7 årsperiode. Alle patienter som i den 7 årsperiode havde fået stillet diagnosen skizofreni blev personligt undersøgt med SCAN-interview, og deres samlede tilstand ved followup blev klassificeret i 5 grupper i overensstemmelse med WHO's "Study of the determinants of outcome of severe mental disorders". De skizofrene patienter blev endeligt sammenlignet med en kontrolgruppe af patienter som ikke havde fået diagnosen skizofreni. Incidensen per 100.000 viste sig at være næsten dobbelt så høj for mænd som for kvinder og dobbelt så højt som den danske incidens i samme periode. Gennemsnitsalderen ved første indlæggelse var bemærkelsesværdig lav i forhold til europæisk tal, 22 år for begge køn. Forløbet hvad angik symptomer og social status viste sig at svare til de dårligste patienter i WHO's internationale studier af skizofreni. Selvmordsraten blandt patienterne var "10 gange højere end selvmordsraten blandt grønlandske unge mænd, som er blandt det højeste i verden". Inge Lynges nævner landets transformation og de medfølgende sociokulturelle problemer som mulige medvirkende faktorer til det dårlige sygdomsforløb.

Hvad angår prævalens og forløb af affektive lidelser, blev alle indlagte patienter i perioden 1980-83 og som havde fået en affektiv lidelses diagnose enten ved første indlæggelse eller i den efterfølgende 12 års periode undersøgt med SCAN-interview og deres symptomæssige og sociale forløb blev vurderet. Den årlige incidens af bipolar sindslidelse var for mændenes vedkommende den samme som i Danmark, mens den var dobbelt så høj for kvindernes vedkommende. Man fandt samtidig en påfaldende lav incidens af unipolar depressiv affektiv lidelse blandt kvinder i forhold til andre lande. De store geografiske afstande og sundhedssystemets organisering tænkte at kunne medvirke til disse fund.

Der er formentligt sket betydelige ændringer i incidensen og forhåbentlig også i forløbet af disse lidelser i Grønland siden Inge Lynges disputats så dagens lys i 2000. Men desværre ved vi praktisk talt intet om, hvordan udviklingen er gået siden, noget som sætter Inge Lynges arbejde i endnu større relief.

De efterfølgende år efter publicering af disputatsen har Inge Lynges faglige arbejde været centreret om udbredelse til offentligheden af viden om Grønlands psykiatriske problemstillinger i form af artikler og kapitler i fagbøger eller andre tidsskrifter (25, 26, 27, 28, 29, 30, 31).

På sin 70-års dag fik Inge Lyngé sin første æresbevisning for sit faglige og sociale engagement i Grønland. I 1998 tildelte Grønlands Hjemmestyre hende den grønlandske fortjeneste medalje i sølv, Nersornaat. Året efter i 1999 blev hun udnævnt som Ridder af Dannebrog. Den seneste hæder fik hun i 2000, hvor hun modtog The International Circumpolar Health and Canadian Society for Circumpolar Health' Hildes award for excellence in circumpolar health research.

Man skulle tro, at efter så langt et arbejdsliv var tiden kommet, hvor hun kunne sætte sig ned og meditere i fred og ro over livets rette sammenhæng og dødens uundgåelighed. Det var bare ikke nok for Inge Lyngé. Det er ikke til at sige, om det skyldes hendes Grundtvigianske baggrund eller et i Grønland erhvervet dybfølt begær efter retfærdighed og anstændighed, men sagen er den, at hun siden 2007 har været aktiv medlem af lægegruppen i "Bedsteforældre for Asyl", med fokus på børnenes situation og den manglende retssikkerhed ved tildeling af humanitær opholdstilladelse. Man kommer uvægerligt til at tænke på, at den unge kvinde som hin november måned i skibet "Umanak" mødte hendes kommende grønlandske mand, trods alt havde ret, da hun følte at dette møde ville "ændre hendes liv". Der var måske tale om "Den usynliges vilje", *Ersinngitsup piumasaa*, som var på spil.

Litteratur

1. Lyngé I. Omkostninger ved udviklingen. Mentalhygiejne. I: Agnete Weis Bentzon, Torben Agersnap, gæstereaktører. Samfund og politik i Grønland. Problemer og perspektiver. 1969; 7-8: 192-196.
2. Lyngé I. Alkoholmisbrug i lægelig belysning. Bilag II til Ædruelighedskommisionens betænkning 2. København: Mimeo 1971.
3. Lyngé I. Børns opvækstvilkår i nutidens Grønland. Dansk Pædagogisk Tidsskrift. Spæt Henriksen, Aqigssiaq Møller og Jørgen Bruun Pedersen, red. Grønland - en pædagogisk udfordring. 1975;23:særnummer 8.
4. Lyngé I. Alcohol problems in western Greenland. In: Shephard RJ, Itoh S, eds. Circumpolar Health. Proceedings of the Third International Symposium on Circumpolar Health, Yellowknife, Northwest Territories, 8 - 11 July 1973. Toronto and Buffalo: University of Toronto Press. 1976: 543-548.
5. Lyngé I. Personal points of view on alcohol problems in Greenland. Arct. med. research report 1978: 21: 33-41
6. Lyngé I. Om psykiatri. Tidsskr. Grønland 1976; 8-9-10: 272-276.
7. Grove O., Lyngé I. Suicide and attempted suicide in Greenland. Acta Psychiat. Scand. 1979;60: 375-391

8. Lyng I. Suicide in Greenland. *Arct Med Res* 1985; 40: 53-60.
9. Lyng I. Suicide in Greenland. In: Pétursdóttir G, Sigurdsson SB, Karlsson MM, Axelsson J, eds. *Circumpolar Health 93. Proceedings of the 9th International Congress on Circumpolar Health*, Reykjavik, June 20-25, 1993. *Arct Med Res* 1994; 53: 2: 551-554.
10. Lyng I. Vold og selvmord i Grønland - er der en fællesnævner? In: Bjerregaard P, Kern P, eds. *NUNA MED '94 - en grønlandsmedicinsk konference*. Nuuk, Greenland: Grønlandsmedicinsk Selskab og Grønlands Lægekredsforening 1995c: 58.
11. Lyng I. Forsorgen for psykisk handicappede. *Tidsskr. Grønland* 1981; 8-9: 249-256.
12. Lyng I. Psychological problems in Greenland. Paper presented at the Autumn Quarterly Meeting of the Royal College psychiatrists, October 1981. Mimeograph. *Transcultural research review* 1982; 19,4: 287-289.
13. Lyng I. Psychological problems of the Inuit woman in industrial confrontation. In: Harvald B., Hansen JBH, eds. *Circumpolar health 81. Proceedings of the 5th International Symposium on Circumpolar Health*. Nordic Council for Arctic Medical Research Report 1982:33:461-3.
14. Lyng I. The Greenland criminal code and Psychiatry. *International Journal of Law and Psychiatry*. 1979; vol2.number 1: 113-119.
15. Lyng I, Køster A. Den grønlandske kriminallovs bestemmelser vedrørende foranstaltninger over for psykisk abnorme lovovertrædere. *Nord Tidsskr Kriminalvidenskab* 1985: 243-248.
16. Køster A. Lyng I. En undersøgelse af alle mentalobservationer foretaget i henhold til den grønlandske kriminallov i femårsperioden 1978-1983. *Nord Tidsskr Kriminalvidenskab* 1985: 249-262.
17. Lyng I. A keynote on family health. *Arct Med Res* 1995a; 54: Suppl.1: 7-10.
18. Lyng I. Mental disorders and conditions of life in childhood among Greenlanders. *Arct Med Res* 1995b; 54: Suppl. 1: 60-67.
19. Lyng I. Omsorgen for familier og børn i Grønland. I: Mulvad G., Stensgaard T., Bjerregaard P (red.) *NUNA MED '97 – en grønlandsmedicinsk konference*. Nuuk, Greenland Grønlandsmedicinsk Selskab og Grønlands Lægekredsforening. 1997:72-76.
20. Lyng I, Jacobsen J. Schizophrenia in Greenland: a follow-up study. *Acta Psychiatr Scand* 1995; 91: 414-422.
21. Lyng I. Mental disorders in Greenland. Past and Present. *Meddr Grønland, Man & Society* 1997; 21: 1-73.

22. Lyngé, I., Munk-Jørgensen, P. & Mortensen, P.B. (1999a). Affective disorders among Greenlandic psychiatric patients. Acta Psychiatrica Scandinavica 100: 424-432.
23. Lyngé, I., Mortensen, P.B. & Munk-Jørgensen, P. (1999b). Mental disorders in the Greenlandic population – a registerstudy. International Journal of Circumpolar Health 58:188-197.
24. Lyngé I. (2000). Psyriske lidelser I det grønlandske samfund. Disputats. Århus: Institut for Psykiatrisk Grundforskning, Afd. for Psykiatrisk Demografi.
25. Lyngé I, Bjerregaard P. Selvmord, selvmordsforsøg og selvmordstanker i Grønland. En oversigt og forslag til forebyggelse. I: Jacobsen T. (red) NUNA MED 2000 – en grønlandsmedicinsk konference. Nuuk. 2000
26. Lyngé I. Psyriske lidelser i Grønland – før og nu. I: Psyke og Logos Tema: transkulturel psykologi. Dansk Psykologisk Forlag. 2001.
27. Lyngé I. Psykiatriske sygdomme i Grønland. I: Alberdi F, Nørregaard C., Kastrup M. og Kristensen M, eds. Transkulturel psykiatri. Hans Reitzels Forlag 2002.
28. Lyngé I., Munk-Jørgensen P, Pedersen, A.L.Mulvad G., Bjerregaard P. Psyrisk helbred hos patienter i Grønlands sundhedsvæsen. SIFs Grønlandsskrifter nr. 15 2003.
29. Lyngé I. Socialmedicinsk samarbejde omkring skizofrene patienter. I: NUNA MED 2003.
30. Lyngé I. Den psykiatriske service – hvordan begyndte det? I: Petrussen J., Therkildsen L. SANA 1954-2004. Fra tuberkulosesanatorium til landshospital. Forlaget Atuagkat 2004.
31. Lyngé I. Forskning i psyriske lidelser i Grønland set i relation til professoratet i grønlandsmedicin. I: Bjerregaard P. (red) Professoratet i Arktisk Sundhed. Statens Institut for Folkesundhed 2006: 60.